

Şeirimizin gəncəli ilahası, poeziyamızın incisi

Bəzi məqamlarda onun rübai'lərini Xəyyamın yaradıcılığı ilə müqayisə edirlər. Lakin danılmaz faktdır ki, Məhsəti Gəncəvi Xəyyamdan əvvəl yaşayıb, yaradıb və rübai jannı ilə məşhurlaşıb. Min ilə yaxındır ki, onun yaradıcılığı maraqlı müzakirə mövzusuna çevrilib. Şərq poeziyamızın incisi adlandırılan Məhsəti Gəncəvi özündən sonra zəngin ədəbi irsi qoyub.

Məhsəti Gəncəvi 1089-cu ildə Gəncə şəhərində doğulub və ömrünün sonuna kimi burada yaşayıb. Mənbələrdən məlum olur ki, şairin əsl adı Mənicə olub. Məhsəti adını isə özüne təxəllüs kimi götürüb. Gəncəvi sözü isə onun aid olduğu yerin, yurdun təsdiqidir. Məhsəti Gəncəvi belkə də yeganə şairdir ki, haqqında əfsanələr, rəvayətlər, nağıllar, dastanlar uydurublar. Hətta kişi olması barədə şayılər dolasılıb və əfsanəvi şəxsiyyət kimi qeyd edilib. Bu da ondan irəli gəlir ki, yaradıcılığı, rübai'leri, şeirləri sərhədləri aşılıb, geniş coğrafiyaya yayılıb. Rübai'leri alman, fransız, ingilis, italyan, rus dillərinə tərcümə edilib. Büyük şairin həyatı barədə məlumatlar əsasən əlyazma nüsxələri şəklində Azərbaycan Əlyazmalar İnstitutunda, İstanbul və Londondakı muzeylərdə saxlanılır. Azərbaycan ədəbiyyatşünaslarının son tədqiqatları göstərir ki, XII əsrə yaşامış şair barədə dövrünün tarixçi alımları və salnaməçiləri öz əsərlərində real faktlar söyləyiblər. Haqqında yayılan rəvayətlərdən birində deyilir ki, Sultan Səncər şairi sarayına davət edir. Məhsəti sultana sarayında hamidən kiçik və görünməz olduğunu söyləyir. Sultan isə onunla razılaşır və fars dilində cavab verir: "To meh-həsti" yəni, "sən hamidən böyüksən". Beləliklə də "meh-həsti" deyimi "məhsəti" yə əvvəl rübai'leri şairin təxəllüsü olur. Bir müddət sarayda yaşıadiqdan sonra Gəncəyə dönür və həyatının sonuna kimi burada qalaraq Sultan Məhəmməd və oğlu Sultan Mahmudun saray işlərində yaxından iştirak edir.

Rəvayətə görə, Gəncə şəhər hakimi Sultan Məhəmməd şairi tez-tez saraya davət edərək şahmat oynayaraq, Məhsəti Gəncəvinin şahmatçı ki-

mi sorağı hətta İraqa, Misirə, Orta Asiya qədər gedib çıxbı. Şeirlərində, rübai'lərində belə şahmatla bağlı terminlər və oyun növləri də öz əksini təpib. Şairin şeirlərinin əsas mövzusu sevgi, məhəbbət, gözəllik və qadın hüquqsuzluqlarına qarşı mübarizə, zamanın haqsızlıqlarından şikayətdir. "Məhsəti və Əmir Əhməd" dastanı isə onun həyatını əks etdirir. Gəncə xətibinin yeganə oğlu Əmir Əhməd Məhsəti bir-birinə aşiq olur. Gəncə şahının şairin birdəfəlik saraya köçməsi tələbinə görə Məhsəti Əmir Əhmədə təklif edir ki, Bəlx şəhərinə qaçsınlar. Belə də edirlər. Şairin gelişli şərəfinə Bəlxin və bütün Xorasanın şairləri məclis qurur və şeir yarışması təşkil edilir. Məhsətinin söylədiyi poetik tapmacanı heç kim aça bilmir. Lakin bir nəfər tapmacanın cavabını gözəl şeirlə söyləyir. Məlum olur ki, bu, Əmir Əhməddir. Bu hadisədən sonra Gəncəyə dönen aşıqlar nigahlarını rəsmiləşdirirlər. Atasının ölümündən sonra uzun müddət Gəncənin xətibi olan Əmir Əhməd Məhsəti Gəncəvinin bu evlilikdən iki övladı dünyaya gəlir. Hətta şair bu sevgi barədə yazırı:

*Məhsətiyəm, oldum gözəllərə tağ,
Hüsnümü vəsf edir Xorasan, İraq.
Gəncə xətibinin oğlu, qıyma ki,
Yandırsın beləcə könlümü fəraq.*

Rəhmətə gedən həyat yoldaşının yoxluğuna dözə bilməyən Məhsəti Gəncəvinin gözləri tutulur. Bu ayrılıq cəmi iki il çəkir. Böyük məhəbbətlə sevdiyi həyat yoldaşının aynılığına dözə bilməyən şair yazırı:

*Ey sarvan, səfərə vermişən qərar,
Məni qoyub getmə, üzgün canım var.
Sənin dəvelərin adı yük çəkir,
Qəm yükü çəkirəm, məni də apar.*

Məhsəti Gəncəvinin zəngin ədəbi irsi ilk dəfə Söhrab Tahir tərəfindən toplanmış və 1957-ci ildə 200-ə yaxın şeirdən ibarət divanı tərtib edilmişdir. Poeziyamızın görkəmli nümayənlərindən olan şair XII yüzilliğin təkcə Azərbaycan ədəbiyyatına deyil, ümumiyyətlə Şərq poeziyasına bəxş etdiyi məşhur simallardandır. Mükəmməl təhsil alan Məhsəti Rum, Mərv, Bəlx, Nişapur, Herat, Gəncə, Xorasan, İraq,

Züzən, Arran, digər şəhər və vilayətlərde olub. O, gözəl şair olmaqla yanaşı, Şərq qadınının fikir və mənəvi azadlığının canlı nümunəsi idi.

Şairin dəfn olunduğu yer barədə də uzun müddət mübahisələr dolaşmışdır. Lakin Məhsəti Gəncəvinin qəbri Şıx düzü deyilən yerdə - Nizami Gəncəvinin qəbrinin yanındadır. 1923-cü ilin noyabr ayında Tiflisdə nəşr olunan "Yeni fikir" qəzeti 206-cı sayında dərc edilmiş "Nizami Gəncəvinin qəbri" adlı məqalədə belə bir fakt verilib ki, Nizami Gəncəvinin qəbrinin etrafında qazıntı işləri aparıllarkən yanında bir qadın qəbrinin də olduğu üzə çıxbı. "Bu, kimin məzəri ola biler" məsəlesi etrafında müxtəlif fikirlər, fərziyyələr dolaşır. Kimi bu qəbrin Nizami Gəncəvinin həyat yoldaşına, kimi də qızına məxsus olduğunu söyləyib. Lakin tarixçilərin təzkirələrdə, eləcə də başqa əlyazmalarla Məhsəti Gəncəvinin qəbrinin Nizaminin yanında olduğunu qeyd edilib.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev 2013-cü il yanvarın 16-da Məhsəti Gəncəvinin 900 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında Sərəncam imzalayıb. Sərəncama əsasən Gəncədə Məhsəti Gəncəvi Mərkəzi inşa olunub, qarşısında şairin heykəli ucaldılıb, bağ salınıb. Elə həmin il UNESCO-nun Baş Konfransının 36-ci sessiyasında Məhsəti Gəncəvinin 900 illik yubileyinin dünya səviyyəsində qeyd edilməsi haqqında qərar qəbul olunub,

Min ilə yaxın vaxt keçməsinə baxmayaraq, şeirləri bu gündə oxucuların zövqünü oxşayır, dönyanın özəlliklərindən ilham almağa çağırır. Məhsəti Gəncəvi Azərbaycan ədəbiyyatının çıçəkləndiyi bir dövrdə - Nizami, Xəqani kimi dahi sənətkarların yazıb-yaratdığı zamanda yaşayıb. Humanist poeziyası ilə insani, onun gözəlliyini, istək və arzularını ifadə edib, həyat eşqinə, duyğularına bərəət qazandırıb. Rübai ilə nəfəs alan, onuna yaşayan Məhsəti "Mənimsə kəbinim bir rübabdır", - deyib.

Məhsəti Gəncəvinin Azərbaycan ədəbiyyatının ilk qadın şairi hesab edirlər. İlahiyyatçı atasından yüksək dini təhsil alan şairə bir çox şəxslərə də ustalıqla yiyələnib. Hətta onu Azərbaycanın ilk qadın şahmatçısı, görkəmli müsiqicisi, bəstəkarı da hesab edirlər.

Haqqında yazılınlardan bəlli olur ki, rübai'lerini öz müsiqisi ilə çalıb-oxumağı sevib. Müsiqiyə bağlı olan Məhsəti 12 müğamı və bunların 24 şöbəsini öyrənib, həmçinin müsiqicilərdən cəng, ud və bərbəd aletlərində çalmağı bacarıb. Onun bu istedadını görən insanlar ilahiyyatçı atasından sual edirlər ki, "Bu necə olur? Sən əvvəl qızına yaxşı təhsil verir, ona Quranı öyrədirsin, sonra isə onu rəqqasəliyə hazırlayırsan?" Atası cavab verir ki, əgər onun alnında xərabata düşmək varsa, qoy buna da hazır olsun. Məhsəti Gəncəvi xalq arasında olmağa, sadə insanlarla ünsiyyət qurmağa da-ha çox üstünlük verəmiş. El sənəti ilə məşğul olanlara silsilə şeirlər həsədir.

*Dün kaşı kuzəmi daşlara çaxdım,
Sərxaşdum bilmədim əlimdən saldım.
Kuzə dilə gəlib dedi ki, mən də
Sənin kimi idim, bu güne qaldım.*